

SPRE UN NOU DREPT FUNDAMENTAL AL OMULUI – DREPTUL LA DEMNITATE

GHEORGHE IANCU*

Abstract

Human rights are nothing else than certain standards attained by each political state and social system having as central issue the human being defined as being abstract and rational. They are the international, regional and also European standards of the subjective and fundamental rights, regulated by a state, by its Constitution and by the laws for the residents of that respective state, according to which the abstract and rational person is thus converted into a citizen or a foreigner.

The Universal Declaration of Human Rights is the first and most important international document which stipulates the need to defend human dignity, even if the Declaration is attached to the rights, but non-embedded in their category.

Keywords: human rights, human dignity, constitution, generation of rights

Résumé:

Droits de l'homme ne sont rien d'autre que certaines normes atteints par chaque système d'état politique et social ayant pour thème central l'être humain défini comme étant abstraite et rationnelle. Ils sont les normes internationales, régionales et aussi européennes des droits subjectifs et fondamentaux, régi par l'État, par sa Constitution et par les lois pour les résidents de cet état respectif, selon laquelle la personne abstraite et rationnelle est ainsi converti en un citoyen ou un étranger.

La Déclaration universelle des droits de l'homme est le premier et le plus important document international qui stipule la nécessité de défendre la dignité humaine, même si la déclaration est attachée aux droits, mais non intégré dans leur catégorie.

Mots-clés: droits de l'homme, la dignité humaine, constitution, génération de droits

I. În evoluția drepturilor omului în doctrina de specialitate¹ au fost evidențiate mai multe generații de drepturi ale omului, generații care pot constitui criteriu pentru clasificarea acestora, dar într-o altă viziune.

Astfel, ar exista trei generații de drepturi ale omului, iar criteriul de departajare a lor este momentul istoric care le-a generat și cauza apariției lor.

Așa cum este îndeobște cunoscut, bazele puterii într-un stat, cea economică și cea socială, constituie sursa reglementărilor juridice. În alte cuvinte, o anumită bază a puterii determină și generează în conținut și formă o anumită categorie de norme juridice. Evoluția componentelor bazelor puterii într-un stat a creat premisele evoluției și a normelor juridice. Pe cale de consecință, conținutul și forma acestor norme juridice au evoluat și ele.

Obiectul de reglementare al normelor juridice poate fi și drepturile omului, drepturile subiective sau cele fundamentale.

Drepturile omului nu sunt altceva decât standarde de atins de fiecare sistem social politic statal și au ca subiect omul definit ca o fiind abstractă și rațională. Ele sunt etalonul internațional și regio-

nal, inclusiv european, al drepturilor subiective și fundamentale, reglementate de un stat în constituții și legi pentru locuitorii aceluia stat și care se transformă astfel, din omul abstract și rațional, în cetățean sau străin. Aceste ultime două categorii de oameni reprezintă scopul reglementării interne a drepturilor subiective și fundamentale care trebuie să valorifice cât mai mult posibil din conținutul drepturilor omului.

Ca urmare, trebuie să subliniem că a existat și există o diferență între drepturile omului, pe de o parte, și drepturile subiective și fundamentale prevăzute în concret de constituții și legislația internă, pe de altă parte.

Jurisdicții internaționale și regionale, inclusiv europene, veghează, în cazul în care sunt sesizate, la realizarea concordanței dintre conținutul drepturilor omului și cel al drepturilor subiective și fundamentale, cât mai complet posibil.

II. Analizând sfera generațiilor de drepturi², constatăm că într-o primă etapă au apărut drepturile civile și politice, care formează prima generație de drepturi. Aceste drepturi au exprimat un anumit stadiu de dezvoltare a societății umane, unul cu

* Prof. univ. dr.

¹ A se vedea **Gh. Iancu**, *Drept constituțional și instituții politice*, Editura CH Beck, București, 2014, pp. 204-205.

² În legătură cu clasificarea teoretică în generații de drepturi a se vedea **K. Vasak**, în *Les dimensions internationales des droits de l'homme*, UNESCO, Paris, 1978, p.7 și urm.

puternice revendicări și de luptă împotriva tiraniei și a despotismului. Ele au apărut ca măsură de protecție a individului contra violenței și arbitrarului guvernanților absoluți, ca revendicări pentru poziții juridice egale în fața legii.

Este momentul Revoluției Franceze de la 1789 când cădeau lanțurile monarhiilor absolute și apărea lozinca libertate, egalitate, fraternitate. Principiul egalității a avut ca efect reglementarea cetățeniei care transforma servii în oameni egali și care se nasc în acest fel.

În același timp, teoria separației, echilibrului, cooperării și controlului reciproc al puterilor dispărea și era înlocuită cu teoria conform căreia poporul este deținătorul, proprietarul, întregii puteri în stat, iar această putere unică și supremă nu mai putea fi separată, tăiată, în alte puteri, pentru că ar fi de neconceput. De aceea, suntem total împotriva continuării invocării acestei teorii a separației puterilor în stat, pentru că este deja desuetă și inaplicabilă.

De altfel, Montesquieu și-a fundamentat teoria pe observațiile făcute înainte de anul 1748, când a fost publicată cartea sa *Despre spiritul legilor*. În alte cuvinte, teoria sa a existat doar între anii 1748 și 1789.

Revoluția Franceză avea ca efect principal apariția suveranității poporului și a suveranității națiunii, ceea ce excludea absolutismul și cobora puterea din mâinile monarhilor absoluți în cele ale poporului. De atunci și până în prezent izvorul puterii este poporul și nu conducătorii statelor, pentru că puterea rezidă în popor.

Ca urmare, era necesar să apară și drepturile subiective corespunzătoare, adică drepturile civile – dreptul la viață, dreptul de proprietate privată, libertatea individuală, secretul corespondenței, dreptul la apărare, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere, inviolabilitatea domiciliului, alături de cele politice, și anume: dreptul la vot, dreptul de a fi ales, dreptul de revocare, cu variantele lor apărute ulterior legate de constituirea unor organizații regionale (Uniunea Europeană, spre exemplu) sau mondiale.

Toate aceste drepturi au fost considerate drepturi negative, pentru că impuneau statului să se implice în exercitarea lor, iar o asemenea viziune fundamenta teoria individualistă conform căreia societatea nu era decât locul în care trebuie să se dezvolte personalitatea umană, individul.

III. O dată cu diversificarea exigențelor umane și creșterea lor ca număr, a trebuit să apară o a doua generație de drepturi ale omului, și anume cele social, economice și culturale.

Momentul apariției lor a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, după al Doilea Război Mondial, la 10 decembrie 1945.

În preambulul acestei Declarații, care nu are caracter obligatoriu, precum orice declarație, se arată că ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii și făurirea unei lumi noi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor, fiind eliberate de teamă și mizerie, ceea ce reprezintă cele mai înalte aspirații ale oamenilor.

Din această categorie fac parte: dreptul la muncă și la protecția socială a muncii, dreptul la educație, dreptul la căsătorie, dreptul la informație, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul de acces liber la cultură, dreptul la grevă. Aceste drepturi au eliberat pe oameni, pe baza egalității dintre ei, de presiunea zilei de mâine, le-a dat posibilitatea de a fi liberi și nesupuși unor asemenea presiuni generate de lipsurile zilei de mâine. Oamenii au devenit liberi și egali în viața socială, culturală și economică.

Datorită conținutului lor, această categorie de drepturi presupune intervenția statului pentru realizarea lor, fiind legate de caracterul social al statului, motiv pentru care ele au fost caracterizate ca fiind drepturi pozitive.

IV. În deceniul al șaptelea al secolului anterior, s-a impus o a treia generație de drepturi sau drepturi noi, cum le denumesc Marie Claire Ponthoreau³, în care au fost incluse: dreptul la pace, dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu înconjurător protejat, dreptul la somn, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul a petrece timpul liber cum dorește fiecare, dreptul la intimitate, dreptul de a beneficia de patrimoniul comun al umanității, dreptul la asistență umanitară și altele.

Aceste drepturi mai sunt denumite și drepturi de solidaritate, pentru că ele pot fi realizate numai prin cooperarea statelor și nu separat de fiecare dintre ele. Desigur că, din această frază nu trebuie să se înțeleagă că aceste drepturi de generația a treia ar fi drepturi colective, ci faptul că exer-

³ A se vedea *Droit constitutionnel compare*, Ed. Economica, Paris, 2010, p. 1.

citarea lor se poate face individual sau colectiv, după caz, dar pentru aceasta este necesară cooperarea statelor și nu numai a unuia sau mai multora dintre ele. O asemenea idee trebuie văzută în evoluție. Astfel, dacă prima generație de drepturi presupunea neintervenția statului, a doua presupunea intervenția statului care le reglementa și le reglementează, a treia generație de drepturi impune cooperarea statelor pentru punerea lor în operă, pentru că în caz contrar exercitarea lor ar putea fi pusă sub semnul întrebării.

În ideea promovării personalității umane, s-au impus drepturile de generația a treia, drepturi noi, care valorifică raporturile dintre individ și colectivitatea umană în contextul realităților contemporane. Unele dintre aceste drepturi s-au impus și se regăsesc reglementate în constituții sau legi, altele sunt încă discutabile cât privește conținutul și fundamentarea lor juridică și constituțională, nu și scopurile lor care sunt progresiste și umanitare. De aceea, unele dintre acestea nu sunt încă convingătoare. Unul dintre aceste drepturi neconvingătoare este cel la autodeterminare.

Apariția acestei a treia generație de drepturi a creat premisele ca la Conferința de la Teheran din 1968, dedicată evaluării modul în care a fost aplicată Declarația Universală a Drepturilor Omului după 20 de ani de la adoptarea sa, să se ridice problema apariției drepturilor colective care nu a fost considerată o nouă generație de drepturi, ci o pondere pentru drepturile individuale. În timp ce, arată Theodor van Boven⁴, Declarația Franceză a Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789, devenită Declarația de drepturi a Constituțiilor Franței din 1946 și 1958, ridică în slăvi și proclama drepturile individuale, pe baza teoriilor individualiste, Declarația de la Teheran scoate în evidență apariția drepturilor colective, apariție generată de faptul că după adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului și în lipsa unei generații de drepturi colective, au avut loc afectări în masă ale colectivităților umane prin genocid, trafic de persoane, catastrofe naturale, migrații masive generate de evenimente inumane, războaie mondiale, regionale sau locale care au avut ca efect un număr masiv de victime. Aceste drepturi

⁴ A se vedea **Theodor van Boven**, *Les dimensions internationales des droits de l'homme* / coord. **K. Vasak**, Paris, UNESCO, 1978, p. 358.

colective ar fi necesare pentru a proteja colectivitățile umane și nu numai individul.

Nu am putea să fim de acord cu un asemenea punct de vedere care se pare că a fost într-o mică măsură acceptat, pentru că introduce un nou criteriu de clasificare a drepturilor umane, și anume realizarea acestora. În opinia noastră, o clasificare științifică a drepturilor umane ar trebui să se bazeze pe criteriul conținutului, singurul care ar putea să le diferențeze. Criteriul modului de realizare nu poate avea ca efect o clasificare științifică, pentru că toate drepturile umane pot fi exercitate, realizate, atât individual, cât și colectiv, și ca urmare ele nu ar mai putea fi clasificate și mai ales ușor cunoscute. De altfel, clasificarea are un rol mai mult scolastic, iar acest rol dispare în cazul îmbrățișării unei asemenea categorii de drepturi. În plus, drepturile umane sunt, firesc, subiective și nu colective, adică aparțin subiectului – persoană fizică, dar pot fi exercitate individual și/sau colectiv. O asemenea modalitate de exercitare colectivă nu poate însă schimba caracterul subiectiv al dreptului uman în cauză.

V. În anii '90 „îndrăzneala” științifică a făcut să apară ideea unei a patra generații de drepturi⁵. Între aceste drepturi pot fi enumerate ca făcând parte dreptul la fericire, dreptul la demnitate, dreptul de a greși etc.

Fiecare dintre cele trei generații de drepturi au avut câte o cauză sau mai multe care au stat la baza apariției lor, cauze pe care le-am evidențiat deja. Cât privește drepturile de generația a patra deși o asemenea cauză nu a fost relevată, ne permitem să prezentăm una, și anume necesitatea concretizării unor noi aspirații pentru membrii societății umane mondiale. În alte cuvinte, nu mai este necesară înlăturarea tiraniei, nu mai este vorba de diversificarea exigențelor umane și necesitatea intervenției statului în susținerea acestora, ci o cauză de un nivel superior, pentru că lumea a evoluat.

Noile aspirații ale oamenilor se pot referi la fericire, la demnitate, la libertatea de a putea greși și la alte aspecte care, în viitor, vor fi scoase în evidență chiar de către oamenii care deja au trecut într-o altă etapă spirituală. De altfel, credem că,

⁵ Este vorba de prof.univ.dr. **Irina Moroianu Zlătescu** care a și motivat o asemenea opinie prin desemnarea unor drepturi umane ca făcând parte dintr-o nouă generație, a patra, de drepturi. Cu această ocazie a fost prezentat un nou drept uman, și anume cel la fericire.

această a patra generație de drepturi este strâns legală de spiritualitate, de nivelul ridicat de spiritualitate pe care îl au mulți oameni în prezent, de libertatea omului de a își trăi propria viață, de faptul că fiecare suntem responsabili de viața și de fericirea noastră, de faptul că suntem ceea ce gândim și că trebuie să aplicăm adagiul latinesc *carpe diem!* În acest sens, Patrick Fraisseix arăta că „Sensul sacru și al divinului nu se mai situează într-o transcendență verticală care pornește de la Om pentru a ajunge la Dumnezeu, ci, dimpotrivă, într-o dublă transcendență: o transcendență descendentă, pornind de la Dumnezeu pentru a ajunge la Om și o transcendență orizontală, care îl confruntă pe Om cu Umanitatea sa.”⁶

În ceea ce ne privește vom analiza unul dintre aceste drepturi umane, și anume dreptul omului la demnitate.

Ceea ce este ușor de observat este faptul că toate condițiile sociale sunt îndeplinite pentru apariția unui asemenea nou drept uman, fiind ușor de observat faptul că bazele puterii într-un stat s-au schimbat într-o asemenea măsură încât este creat fundamentul apariției acestei a patra generație de drepturi, și ca urmare și a dreptului la demnitate.

De altfel, lipsa reglementării sale de statele lumii a dus la dese și grave încălcări ale demnității umane prin toate cauzele apariției drepturilor de generația a treia, dar și prin altele legate de lipsa conștiinței și suportului spiritual al unor oameni. De altfel, apariția unei asemenea generații de drepturi are cauze mai mult spirituale, iar lipsa spiritului poate crea premisele unei eventuale nerecunoașteri a lor. În ciuda unor asemenea atitudini, dreptul uman la fericire este unul care este susținut în mod insistent, fiind organizate conferințe corespunzătoare și publicându-se numeroase studii pe această temă.

O situație mult mai ușoară se referă la dreptul uman la demnitate.

În ceea ce privește definiția demnității umane, nu există un consens în această privință, dar în opinia noastră demnitatea umană trebuie să aibă în conținut un comportament uman liber, dar în limitele legii și a moralei, egal și fratern față de toți ceilalți oameni.

⁶ A se vedea **Irina Moroianu Zlătescu**, *Apărarea demnității umane*, în Revista „Drepturile Omului”, nr.1/2006, p. 15.

Istoric vorbind, noțiunea de demnitate apare în Vechiul Testament (Geneza) și continuă a fi susținută de Pico Della Mirandola și Immanuel Kant.

Din lucrările acestor mari cărturari rezultă cu prisosință că demnitatea omului ține de libertatea sa și că omul este cel căruia îi revine dreptul de a –și defini propria demnitate, în timp ce, în ceea ce privește aprobarea unei reguli de drept referitoare la demnitatea umană, este dificil să existe o asemenea reglementare atât timp cât este nedorită o includere a unei norme morale în dreptul obiectiv pozitiv.

Cu toate acestea, „Apărarea demnității umane se efectuează în dreptul francez, în primul rând, de către autoritatea jurisdicțională, aflată sub conducerea Consiliului Constituțional. În momentul de față, Franța încearcă să depășească întârzierea sa juridică în materie, făcând din demnitatea persoanei o nouă categorie de drepturi fundamentale, care contribuie la condiția socială, politică și economică a omului. Pentru că omul și nu cetățeanul este cel care primește acest drept, spre deosebire de libertățile sau drepturile-creanță deja conferite cetățeanului în trecut.”⁷

Declarația Universală a Drepturilor Omului este primul și cel mai important document internațional care prevede necesitatea apărării demnității umane, chiar dacă aceasta este atașată drepturilor, dar neînglobată în categoria lor și aceasta chiar dacă în conținutul său Declarația nu este un document internațional obligatoriu. Cu toate acestea Declarația a avut și are o importanță foarte mare și este avută în vedere de toate statele lumii în ceea ce privește adoptarea legislației interne referitoare la drepturi.

Astfel, Declarația consideră că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume. În plus, ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii, fiind necesară făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teamă și mizerie.

Ca urmare în art.1 Declarația prevede că toate ființele umane se nasc egale în demnitate și în drepturi. Ele, înzestrate cu rațiune și conștiință,

⁷ A se vedea **Irina Moroianu Zlătescu**, op.cit., p. 16.

trebuie să se comporte unele față de celelalte în spirit de fraternitate. Textul este o interesantă reluare a celebrei lozincii a Revoluției Franceze: egalitate, libertate, fraternitate.

Nu este singurul document internațional sau regional care cuprinde reguli referitoare la demnitatea umană. Astfel, formularea din art.1 al Declarației a fost reluată și în Declarația Americană a Drepturilor și Îndatoririlor Omului, adoptată în 1948. De asemenea, în art.10 alin.1 din Pactul internațional referitor la drepturile civile și politice se arată că „Orice persoană privată de libertatea sa este tratată cu umanitate și cu respectarea demnității inerente persoanei umane.”

Un moment important în evoluția procesului de apărare a demnității umane este și Convenția de la Oviedo din 4 aprilie 1997 pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei.⁸ Potrivit prevederilor din art.1 scopul și obiectul Convenției este acela de a proteja demnitatea și identitatea ființei umane și de a garanta oricărei persoane fizice, fără discriminare, respectul integrității sale și a celorlalte drepturi și libertăți fundamentale față de aplicațiile biologiei și a medicinei.

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (Nisa) acordă importanță demnității umane conștientă fiind de patrimoniul ei spiritual și moral, motiv pentru care Uniunea se întemeiază pe valorile individuale și universale de demnitate umană, de libertate, egalitate și solidaritate. Ea a plasat persoana fizică în centrul acțiunilor sale. În acest scop, în Capitolul 1, la art.1 este reglementată Demnitatea umană care este declarată inviolabilă și care trebuie respectată și protejată, fără să fie prevăzută o definiție a demnității umane.

Cu toate acestea, nu multe state membre ale Uniunii Europene s-au grăbit să reglementeze un asemenea drept, ca drept subiectiv sau fundamental, demnitatea apărând ca valoarea supremă sau ca principiu constituțional.

Astfel, două state membre au reglementat demnitatea ca fiind un drept fundamental, și anume: Germania și Polonia care au respectat litera textului din Carta de la Nisa.

În Capitolul I în art.1 din Constituție – „Drepturile fundamentale”, „Demnitatea umană este inviolabilă. Respectarea și protejarea acesteia reprezintă o obligație a tuturor autorităților

statului.”, iar potrivit prevederilor art. 30 din Constituția Poloniei „Demnitatea persoanei, drept natural și inalienabil, constituie sursa libertăților și a drepturilor omului și ale cetățeanului. Respectarea și protejarea acesteia reprezintă o obligație a autorităților publice.” Cum se poate observa, Germania a preluat aproape integral și exact conținutul dreptului la demnitatea umană din Carta de la Nisa, în timp ce, Polonia, respectând acest conținut, a adăugat o serie de elemente extrem de importante, care definesc demnitatea umană ca fiind un drept natural și inalienabil.

În art.10 din Constituția Spaniei, text care face parte din Partea I „Drepturi și îndatoriri fundamentale” se prevede că „Demnitatea persoanei (...) reprezintă fundamentul ordinii politice și păcii sociale.”

Unele state membre reglementează demnitatea umană ca un principiu constituțional. Astfel, în Constituția Italiei, în art.12 se arată că „Toți cetățenii beneficiază de demnitate socială egală.”, fără ca demnitatea să apară printre drepturile fundamentale reglementate în art.13-54 din Constituție.

Constituția Portugaliei, în art.1 „Principii fundamentale” prevede că „Portugalia este o republică suverană bazată pe demnitatea persoanei umane.”

Interesant este și faptul că Olanda, Suedia și Ungaria și celelalte state membre ale Uniunii Europene nu suflă nici un cuvânt despre demnitatea umană ca principiu sau ca drept fundamental.

În mai multe state membre ale Uniunii Europene demnitatea umană este reglementată în legătură cu libertatea individuală sau cu persoanele aflate în executarea unor pedepse privative de libertate (Austria, Grecia).

VI. În Constituția României nu este reglementat un drept fundamental la demnitate, iar proiectul legii de revizuire a Constituției nu prevede reglementarea unui asemenea drept fundamental. În art.1 alin.(3) din Constituția României, însă, demnitatea umană este considerată un principiu constituțional și reprezintă o valoare supremă, alături de altele asemenea, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, fiind astfel garantată.⁹

⁹ Pentru dezvoltare, a se vedea **Gh. Iancu**, *Teoria ciclurilor constituționale*, Editura Universul juridic, București, 2015.

⁸ Publicată în M. Of., I, nr. 103 din 28 februarie 2001.